

Politikailag gyanús

„A muzsika fölébreszti az időt, bennünket az idő ínyenc élvezésére serkent, általában: ébreszt, serkent. Ennyiből erkölcsös. A művészet annyiban erkölcsös, amennyiben serkent. De mit szólunk, amikor az ellenkezőjét teszi? Ha elkábít, elaltat, a tevékenység és a haladás ellen dolgozik? A muzsika erre is képes, az ópium hatása is benne rejlik a lényegében... Van valami gyanús a muzsikában, uraim. Én már megmaradok amellet, hogy a zene: kétértelmű jelenség. Nem túlzok, ha azt mondom, politikailag gyanúsnak tekintem!” (Thomas Mann: A varázshegy)

Amit Settembrini úr, a humanista, a konzervatív értékek halhatlan védelmezője a zene természetrajzáról Hans Castorpnak kifejti: több évtizedes veszszőparipáim egyike. Legalábbis azóta, hogy viszonylag korán, 18 éves korom táján mestereim igyekeztek rádöbbszteni: az a zene, amelynek ígézetében felserdültem, a hatvanas évek elejének-közepének beat-muzsikája, ama bizonyos, legendásnak hazudott, angolul már régóta „golden sixties”-nek, arany hatvanas éveknek titulált korszak – a vasfüggönyön innen bizony a legnagyobb mákonyok, kábítások, monstre figyelem-elterelések tán leghatékonyabb eszköze volt. A legbiztosabb fegyver az ifjúság ellen. 1956 alig évtizedes, a magyarság kollektív tudatlattijába vérrel-vassal szublimáltatott emléke helyett (a kezdeti nagy tiltások után ellenségeink körmönfontabbja észbe kapván) foglalkozzon csak százszor, ezerszer inkább John Lennonnal, Mick Jaggerrel, a Deep Purple-lel vagy akár az Illéssel, a Metróval és/vagy az Omegával, mint azzal, ki is volt az a Maléter Pál, Szabó bácsi vagy Nagy Imre. Igaz, a hatvanas évek közepéig-végéig a Rákosi-korszakban már kiválóan bevált futball is megtette, csökkenő arányban bár, de még tovább, úgy-ahogy a hetvenes években is – azonban korosztály-szemponatok szerint egyetemlegesebb lévén, emez számított „célorientáltabbnak”, kimondottan ifjúságinak. Azt meg a vak is láthatta, mi volt nagyobb hatással a kábításban célkeresztbe vett fiatalságra: Albert cselei az 1966-os magyar-brazilon vagy a Beatles Michelle-je ugyanezen a nyáron...

Politikailag gyanús zene tehát az ártatlan és érdeklődő Hans Castorpok lelkéért folyó vetélkedésben. Noha a valóságra rádöbbszteni akart fiatal lélek egyszerre fogékony és ösztönösen, életkora által meghatározottan lázongó-szembenálló egyszerre - az igazi felismerések irányába csak érettebb fővel juthat el az ember. Ehhez hosszabb úton kell végigtekintnünk.

Jó száz évet vissza az időben. Századforduló, szecesszió, boldog békeidők, a régi Magyarország fénykora. Minden visszavágyott világok legjobbika. Az orfeumok, az operettek, a kuplák világa, ahol a Monarchia fáradtvérű urai és rendszerető, ám a hámból kirúgni mindig kész polgárai múlatják az időt telt időmú, dús keblű, fűzőikből szinte kidagadó hölgyekkel, miközben végeérhetetlenül harsog a kuplédal: „ahol az ember, felmászik a fára, a turulmadárra, ott van Budapest...”

A muzsika úgy tűnik át az érzékekbe, hogy a fülbemászó dallam mintegy „átsegíti” a szöveget a tudatba. A szöveg ily módon „megragad” a memóriában – és bekódolva, betáplálva rögzül a benne rejlő „üzenet.” Jelen esetben a dalocska azt sugallja – szinte észrevétlenül-tudattalanul –, hogy tehát ott van Budapest (az a Budapest, amely minden magyarok fővárosa, amit, miként Márai írta, a magyar büszkén szeretett), „ahol az ember felmászik a fára”. Fára mászni pedig, mint tudjuk, általában a majmok szoktak. A turulmadár szövegbe keverése pedig mintha prófétaikus előérzettel az ezredforduló majdani idegenszívű hisztériájának cinikus-főlényes kicsengését vizionálná, legalábbis kettős züllesztési funkcióval: egyfelől egyértelműen mocskolja a magyarság szent madarát, a valaha kurulnak is nevezett, mitikussá lett altáji keccsensólymot – eszerint a századfordulón már sokfelé látható turulmadár-ábrázolásokra ezek a majmok, mármint a magyarok, másznak. Merthogy ezek ilyenek, ez a magasztos aktus jelképezi a fővárost. Másfelől, ami a felmászás konkrét okait illeti: sokáig köztudott volt, hogy az Arany János-i nagy balladából, a Hídavatás-ból megismert nagy fővárosi öngyilkosság-hullám idején jónéhány szerencsétlen nemcsak az új Margit-hídról, hanem a Ferenc József-hídnak nevezett jelenlegi Szabadság-híd turulma-

darára felmászva, a szoborról is vetette alá magát a Dunába. Hogy a kuplébeli utalás mennyire ízléstelen, bárdolatlan, kegyeletsértő és szintúgy nemzetgyalázó: kár is bővebben fejtegetni...

Amint elérkezünk a kommunista hatalomgyakorlás évtizedeihez, az addigra már legalább fél évszázada létező züllesztéstörténet minden korábbinál vehemensebb új szakaszába jut. A Rákosi-rémuralom éveiben minden korábbinál fényesebb korszakát éli az operett. A nyomorult szoba-konyhákban vagy társbérletekben tengődő nyomorultak fülébe éjjel-nappal sáptozza Honthy Hanna, hogy illúzió a szerelem, elgyötört arcú anyák a csintalan gyermeknek kijáró boldog, megbocsátó mosollyal hallgatják a rádióban „a kis Latyi”, azaz Latabár Kálmán bolondozásait, a Csárdáskirálynő közvetlenül a mindenható Párt és a Legfőbb Vigasz Aranycsapat mögött trónol a népi demokratikus fenségek díszpályájában. Bóni gróf osztálykoralátokat ledöntve szurkol a franzstadti proletártömegekkel Puskás Öcsiéknek, az Andrassy út 60 és Recsk iszonyú vérfoltjait pedig Ágnes asszonyokat megszegyenítő kitarással igyekszik kimosni Honthy Hanna és a kis Latyi, szimultán. Amikor pedig a huszadik század legnagyobb magyar eseménye zajlik..., hallgassuk csak a szemtanúkat, akkori pályatársainkat.

Az utcákon boldog reménykedés, roncsok, zászlók és a tereken rögtönzött sírok. Önkéntes vradók tolonganak, hozzák sorban, egymás után a sebesülteket. Alélt, sápadt szép fiatal arcok. Könnyező asszonyok, megrendült arcú férfiak. Futva jönnek a mentők, a hordágyon újabb fiatal férfi, esőkabát rádobva, a vízhatlan anyagon is gyorsan szétterjedve átút a vér. Tüdőlövés. Egyenesen a műtőbe rohannak vele. 1956. október 24-ét írják. A kórház folyosóján szól a rádió. „Lolo, Dodo, Zsozso, Frufru, Cloco, Colo – A hazaszeretetnéléél szerelmük többet ééér...!”

Ágyúdörej, géppisztolykelepelés, tűz, füst, romok mindenfelé. Fáradtan összeomló körúti sarokházak. A lánctalpak csikorognak, az aknák süvitenek. Az életnek vége. Közben szól a rádió. „Hopsza Sári, hopszahó, minden nap egy forduló...!”

Egy nagyszerű valamikori premontrei szerzetes, bizonyos Zimándi Pius ezt írja naplójába november 5-én: „míg mindezt a sok borzalmat leírtam, a budapesti Kossuth rádió többek között ezeket a slágereket énekelte hanglemezeiről (odakint ismét ágyúzás!): »Én megpróbáltam haragudni rád, de egy percnél nem bírtam tovább« és »Budapesti éjben kigyúlnak a fények, ez a csoda város nézd csak milyen bájos, nézd csak milyen szép« (különösen így összelöve).” November 7. „Fölöttünk, körülöttünk röpködnek a lövedékek, rázódnak az ablakok. Újabb operett dal: »a má-

mosos hajnal elébe« – éneklé a rádióban valaki nagy buzgón.”

Zimándi Pius mellett Hubay Miklós volt az, aki megidézte ezeket az életképeket, az Irodalmi Újság nevezetes, 1956. november 2-i számában. Ugyanő, ugyanitt emlékeztetett Illyés Gyula nagy Bartók-versére: „Anyánk a halott – a búcsúzóit ne Zerkovitz zengje!”

Az zengte.

Elboronghatnánk most azon, ugyan kik lehettek azok az elvetemült, velejükig romlott, az ember névre nemigen méltó élőlények, akik egy nép páratlan hősiességű élet-halál harcának kellős közepén feneketlen magyargyűlöletükben ezt a szörnyű büntényt elkövették – de fölösleges. Részint tudjuk, részint törekvésük – hogy ily módon is uralkodjanak fölöttünk – tovább nyomon követendő. Máig.

A forradalom leverése után kis időre úgy tűnt, a zene politikailag gyanús mivolta legalábbis kétélűvé változik, mákony-jellege „megfordul”, s tán elérkezik az idő, amikor, ahogyan Szabó Lőrinc írta, „a zene kardot ránt”. Idősebbek még jól emlékezhetnek, mekkora sláger volt, minden Szív küldi legfőbb sztárjának számított 1957–58-ban a There will be, will be magyar változata, az Ahogy lesz, úgy lesz. (Ha jól emlékszem, Kovács Ilona énekelte.). „Kedves gyermekem, a jövőt nem sejthetem, a sors ezer rejtelem, ahogy lesz, úgy lesz.”

Igen, a sors ezer rejtelem, mukkanni sem szabad, a temetőben november elején lovas rendőrök cirkálnak, a „disszidáltak” szót is csak halkán ajánlatos kimondani, de még Sztálin nevét is, az egyensúly kedvéért, miként anyám a nagybajuszú embereket minősítette – „úgy néz ki, mint Sztálin” súgta, kísé pajoson, de annál óvatosabban. Igen, a sors ezer rejtelem, bizonyos embereket nem ajánlatos megismerni, bizonyos neveket szigorúan tilos kimondani, bizonyos címeres újságokat jó mélyre, a cipők mögé rejteni, a sors ezer rejtelem, feleségeket a rokonság arra igyekszik rábeszélni, sürgősen váljon el börtönben lévő férjétől, miközben az asszonyok nyomorult pénzért kocsmák bádognáltjai mögött mosogatnak és nem rezzenhet meg az arcuk, ha valamelyik gyerek már megint arról érdeklődik, hát mikor jön már végre haza apa, ennyi idő után. Igen, a sors ezer rejtelem. Ahogy lesz, úgy lesz.

Ezt a defetista, fatalista belenyugvást, ezt a destruktív passzivitás-kifejeződést, az eltiport szabadságharcot követő egyetemleges magyar közhangulatnak ezt a szomorú-beletörődő megnyilatkozását nem lehetett túrni. A dal páratlanul népszerű volt, be is tiltották hamarosan, valamikor a nyolcvanas években támadt csak fel újra, Koncz Zsuzsa előadásában.

Néhány esztendő múlva, a hatvanas évek első felében a zordon tiltások mintha maradnának. A rohamosan hódító beat-zene, élén a Beatlesszel és a Rolling Stonesszal gyakorlatilag elérhetetlen, csak a Szabad Európa Rádió híres Teenager Partyjában meg a Délutáni randevúban élvezhető, midőn ez utóbbi esetében felhangzik a remegve várt szignál dallama: Happy days are here again, újra itt vannak a boldog napok... És a legboldogabb napok tényleg azok voltak, amikor becsempészett lemezekről nyomorúságos magnókra átjátszhattuk a Kinks, a Spencer Davis Group, az Animals, a Manfred Mann meg a többiek nőit – kivételezett nagymenőknek számítottak a déli országrészekben lakók, mert ők Jugóból nemcsak lemezeket kaphattak-hozhattak, de ráadásként például a szabadkai rádió Futótűz című, Szkopál Béla szerkesztette „pót-Szabad Európáját” is hallgathatták, a fogalommal lett Cseke László kívánságműsorai mellett. Ám rövidesen tudós elemzők a „fiatalság lázadásáról” kezdtek értekezni, aminek az égvilágon semmi köze semmiféle társadalmi rendszerhez (pláne nem a „szocializmushoz”), és úgy mond, kizárólag a beat-zene keretei között megy végbe, akár még nyugati mintára is. Ezt persze így nem mondták ki, de fura módon igen gyorsan egyre több dolog megengedett, sőt felülről kezdeményezett lett, az 1965-ben már megjelent Ifjúsági Magazinról az 1966-ban kezdődő 67-es, 68-as táncdalfesztiválokig, az Illés, majd a többiek furcsán tiltott-engedett üstökös-pályafeltöréséig és tovább. És ha kezdetben kissé döcögve is – „a fehér ing s a nyakkendő még kötelező volt”, ahogyan később, már a hetvenes években Szörényi Levente énekelte a Fonográfban – a hazai beatipar is nekilódult, koncertekkel, (hazai) lemezgyártással, miegyébbel. Még nincs tíz esztendeje a forradalom kitörésének, amikor országos szenzációként megrendezik a legelső táncdalfesztivált 1966 nyarán. Ugyanazok – vagy utódaik -, akik egy évtizede Lolo, Dodo és a többiek hazaszeretnél többet érő szerelmét propagálták bőszen az éterben. Mert bizony ekkorra már ráeszméltek (miként ezen írás elején említettem: a körmönfontabbja észbe kapott) – hogy ez a sajátosan tiltott-engedett, nyugatról jövő beat-hullám mennyire kapóra jött. Jótékonyan át kell vegye Hopsza Sáriék feladatkörét, főleg a jövő szempontjából kulcsfontosságú ifjúság vonatkozásában. Át is vette, viharos gyorsasággal, elképesztő ópium-hatásfokkal. Szegény jó Déry Tibor 1967 nyarán, midőn az Ítélet nincs-et írja a tamáshegyi kertben, elképedve, rezignáltan és rosszkedvűen idézheti meg „korunk új jelszavát”, vagyis hogy Nem várok holnapig. És Zalatnay Sarolta meg a többiek páratlan mákony-biznisze jött, látott és győzött. Ami jó évtizede, a vérbeköpuült szabadságharc után a rádióval nem igazán sikerült, most a tévének

a hatvanas évek első felében tapasztalt, Tenkes kapitányos, Simon Templaros, műkorcsolyás diadalútját fel- és kihasználva, „bejött”: a figyelem-elterelés, az elközönyösítés, a depolitizálás, a kádári-aczéli „kulturpolitika” nagyszerű vonatkozó alkalmazásával. (Biztos vagyok benne, hogy az igen művelt, olvasott kulturális főkapitány, Aczél-Appel György elvtárs jól ismerte Thomas Mann nagy művét és okosan hasznosította, amit olvasott, vérbeli értelmiségi módjára.) Így aztán csöppet sem lehet csodálkozni azon, hogy a hetvenes évek vége felé már azok a csillogó, fekete lemezek is megérkeztek, amiken Little Richard és a többi nagy nyugati sztár énekelt, kezdetben, rövid ideig indiai kiadásban tálalva a külföldi nagy előadókat, majd nemsokára mindenestül, ahogyan kell. Hiszen a vetés immáron teljesen beérett, gondolhatták a turulmadárra mászó budapesti magyarok, Lolo, Dodo, Zozso meg a Gyöngyhajú lány szellemi nemzőatyái. A kitartó veteránok a rádióból.

Huszonöt évvel a magyar forradalom és szabadságharc után, 1981-ben egy magyar író hallgatja kora reggel a rádiót. Ugyanazt a rádiót. „Beindul hajnalonta a nagy karkai zenegép, s a megadott föladat szerint válogat: csakis gyöngyöző, ficánkoló, fürgeteges, életigenlő, bádoggongoróra s műgitarra átírt zeneszámok jöhetnek számításba. Komoly, tűnődő szinte soha. Mintha szertelen, félnótás népet kellene elszórakoztatni. Népdalok, amelyek még akkor is fölszabadítanak, ha búval rakottak, elvéve ha fölhangzanak... Egy jellegtelen ország jelentkezik a maga jellegtelen riccsajosságával.” Írta mindezt Csoóri Sándor A félig bevallott élet című, 1982-ben megjelent esszéjének Kórházi hajnal című írásában.

Ahogyan a Kádár-rendszer kiteljesítette a züllesztés tömegkommunikációs gyakorlatát: akár bravúrosnak is nevezhető. Természetesen már régóta minden nemcsak a zenére korlátozódik, a televíziótól a reklámokig és tovább húzódó frontvonalban azonban a hagyományos fegyverzetnek váltig óriási szerepe van. Felfokozva, hatványozottan akár. Ugyancsak vagy negyedszázaddal a magyarság élethalálharca után egy tipikusan undorító példa e kábítószeres népirtás sok-sok darabja közül: az évtizedeken át futtatott, szövegírói és zenei képességek tekintetében egyaránt meglehetősen szerénynek mondható Bródy János egyik opusza. „Földvár felé felúton”. Amiben úgy szól a dalszöveg – mintegy mellékesen, csak úgy odalökve – hogy „vártak már a földvári kultúrház ócska színpadán.” Helyezzük bátran a hangsúlyt a kultúrházra és annak ily módon már hangsúlyosan, kiemelten ócska színpadára – hogy a célbavett intézmény, a falusi-kisvárosi művelődési ház mi mindent is kellett és kellene jelentsen a vidéki Magyarországon: aligha kell bővebben ecsetelni. Amit ez a pesti módra bunkó, asz-

falt-parvenüséggel odavetett mondat a maga lenéző, arcátlan dölyffel lesajnáló élével sugall: maga a tetten érhető züllesztéstechnika, nem is nagyon leplezett magyarutálat, a mucai megvetése. Őket jelképezvén a földvári kultúrház – minden bizonnyal tényleg ócska, agyonhasznált-elkoptatott, korszerűtlen, pénztelenségben elhanyagoltnak tűnő színpada. Ahol mellékesen az enyhe nárcizmussal fölemlégetett fellépés során bizony szépecske summát szakíthatott le honoráriumként a neves fővárosi előadó. És ez az a pont, ami az egész példázat végkicsengését különösen gusztustalanná – és egyben bicskanyitogatóvá teszi...

A „nosztalgia” szó a Magyar Értelmező Kéziszótár szerint sóvárgó vágyakozást, egyféle visszarévedést jelent. Még valamikor a hetvenes években dobták be először a magyarországi köztudatba a „nosztalgiahullám” kifejezést. Akkor, midőn a korábban elemzett manipulációs technikák először fáradni látszottak. A tovatűnő, múló idő embert szomorító, felkavaró tudomásvételét – politikailag több mint gyanús módon – a hatvanas évekkel kapcsolták össze. Amit egyből afféle aranykornak kiáltottak ki, ahol boldog ifjúságunkban roktunk ma már klasszikusnak nevezhető számokra, hangulatos, emlékezetes, visszavágyni, emlékezni oly édes időkben. Az akkori tizenéveseket „nagy generációnak” nevezték el, erről a kapitális hazugságról nem túl jó film is készült – egy szóval működött Lolo, Zsozso és Dodo boszorkánykonyhája, ezúttal ilyen főzettel.

Hogy Magyarországon a hatvanas évek igazi valóságát az jellemezte, hogy 1961-ben még 56-os forradalmárokat akasztottak (például Nickelsburg Lászlót), hogy pincelakások, társbérletek, szoba-konyhák tíz- meg tízezeinek mélyén becsületes dolgozó magyar családok tengődtek, hogy a hűtőszekrény, a televízió, a magnetofon, a lemezjátszó, a telefon – autóról nem is beszélve – főleg az évtized első felében az átlagembernek az álmok, vagy legalábbis a nagyon-nagyon nehezen elérhető javak birodalmába tartozott, hogy a téeszekbe még a Rákosi-időknél is szörnyűbb módszerekkel berugdalt magyar parasztság ekkor veszíti el ezeréves meghatározó szerepét a magyar életben, hogy a szovjet hódoltsági állapot egyetlen, mégoly apró vonatkozása ellen még pisszenni sem lehet, hogy a külföldi, pláne a nyugati utazás még reménységnek is reménytelen volt, hogy még 1966-67-ben is (kiváló barátom, Benedikty Horváth Tamás magyar regényíró bizonyíthatja) államellenes összeesküvés címén igazi ávós módszerekkel kínoztak és csuktak évekre börtönbe huszonéves egyetemista fiatalokat: nos, mindez, oly sok más tényezővel egyetemben, egyáltalán nem zavarta a „nosztalgiahullám” propagátorait.

Mivel a nyolcvanas évek legvégén történt egy rendszerváltásnak hazudott komoly változás is: bármily lehetetlen, nekik még ez is kapóra jött. Ezután már nemcsak megismételték, de intézményesítették is a nosztalgiazást mint olyat, pompásan felhasználva a kapitalizmusban, a vállalkozások mindenhatóságában rejlő nagy lehetőségeket. És rövidesen, a kilencvenes években elkezdett szólni üzletekben, éttermekben, hivatalokban, lakásokban – a Sláger Rádió. A tovatűnt évtizedek legnagyobb slágereit éjjel-nappal, non stop sugárzó adó. Két iszonyatos véglény minősíthetetlen szövegelésével dúsítva, általuk a több évtizede folyamatos rothasztást már kicsit sem leplezve. A zene, a zene pedig, valóban az idő ingyenc élvezetere csábítva, szinte a zsigerekre hatva idézi, csak idézi föl egyre az ifjúság édes madarát, az első szerelmeket, az embernek oly kedves valamikori, örök-egy, időtlen hangulatokat, mindez gyengéd melegséggel, érzelmek áradásával, fokozódó jókedvvel töltvén fel az egyént. Akinek 25-30 évvel azelőtti önmagja jelenik meg sugárzó angyali fényben és akit elfogódott meghatottsággal szemlél, miközben Bobby Solo vagy Tom Jones énekel és A felkelő nap házának szép balladája szól újra meg újra. És – Istenem, milyen furcsa! – ez az ünnepélyes megindultság sohasem kúszik még vagy tiz-tizenöt évvel tovább vissza az időben: 1956-ban még nem játszotta a Satisfactiont a Rolling Stones és nem énekelte Szörényi Levente, hogy néha furcsa hangulatban, az utcát járom egymagamban, Elvis Presley és Bill Haley meg ritka volt és távoli, mint a nemzeti emigráció három évtizeden át. A visszarévedés mindenestre gőzerővel folytatott tovább, a nosztalgiahullám végtelen áradattá vált. Legújabbban retrónak nevezik és már egészen leplezetlenül „zenén túli”, vagyis a az eddig úgy-ahogy rejtett mögötteseket mind nyíltabban feltáró tartalmakkal dobódik elénk: a Kádár-rendszer egyértelmű relikviáinak géppisztoly-sorozataival, a Bambitól a Munkácsy tévéen és a műbőr-foteleken át egészen a Trabantig és még tovább, Kádár János, Apró Antal, Marosán György és a többiek virtuális emlékműveikig, melyek nem lovasszobrok talán, de fölöttük ott pompázik, ott lebeg az első titkár ellopott koponyája – abszurd halálfej-irányjelző, amely azt mutatja, merre van a 298-as, a 300-as és a 301-es parcella Rákoskeresztúron.

Hogy a nosztalgia szó eredeti, már emlegetett jelentéstartalma, a sóvárgó vágyakozás, a visszarévedés az elmúltba így válhatott magyarrá és kortárs irodalmunknak minimum ezt is fel kellene mutatnia – erről persze nem nagy visszarévedőink tehetnek. Midőn Szerb Antal azt írta Krúdy Gyuláról, hogy egy „mintha” szóval kezdődő, kacskaringós összetett mondattal „céljaláthatatlan kirándulásra indul”, elké-

pesztó varázslatot művelve, s eközben „az olvasó is elindul felfedező útra a saját emlékeibe” - a Zerkovitzék által, úgy tűnik, legyőzött magányos tisztesség tárgya elénk, mi minden is lehetett volna és lehetne az önfeladás nélküli, nem idegen érdekek oltárán feláldozott, aljasul fel- és kihasznált, agyontorzított, narkotikummal változtatott nosztalgia.

Igen, anyánk a halott, a búcsúzóit ne Zerkovitz zengje – már csak azért sem, mert bosszúálló ellenségeink e nemzetföltő figyelmeztetés kimondásáért is fizetni akarnak: Illyés Gyulának is lakolnia kellett. Hubay Miklós az említett cikkben még így, ezeket a sorokat idézhette az akkor újnak számító versből, ez jelent meg az 1966-ban kiadott, A költő felel című kötetben is – azonban az 1983-as Konok kikelet című gyűjteményes kötetben ez a sor már ebben a változatban olvasható: „anyánk a halott – a búcsúzóit ne kup-

lé-dal zengje”. És mivel Illyés aligha önszántából hagyta el a tulajdonnevet: jószándékú, segítőkész lektorok alighanem az oly könnyen megsérthető „érzékenységekre” hivatkozva végeztették el véle a cserét a politikailag mindig gyanús zenéről írott Bartók-költeményben.

Évszázados, igen hatékony gyakorlattal állunk tehát szemben, ami az úgynevezett nosztalgiát illeti. A züllesztési folyamatot a kábítószeres népirtás megnyilvánulásának kell tekintenünk. Politikailag a gyanú beigazolódásának. Minderre a kábítószereket megillető intézkedésekkel kell válaszolni. Ne higgyük, hogy ez reménytelen, hogy tényleg győztek volna. Hiszen Krúdy, Illyés, Déry vagy akár Hubay és mind a többiek, hála Istennek oly sokan, itt muzsikálnak bennünk – anyánk pedig, szép lassan bebizonyosodik, nem is halott.

